

Ünnepi hangok

A Concerto Budapest ünnepi hangversenyt adott az 1956-os forradalom és szabadságharc tiszteletére. Elismerésre méltó gesztus, amelynek nyomán kiemelkedő színvonalú koncert élményével lett gazdagabb a közönség, mégis kívánczik két észrevétel az eseményről szóló kritika elé.

E sorok íróját gyerekkorában úgy tanították, hogy ha addig nem tettük, december 27-én már ne hívjuk fel ismerőseinket, hogy *utólag* boldog karácsonyt kívánjunk, és a húsvéthétfő *utáni* kedden se kívánjunk már senkinek kellemes húsvétot – hiszen az ünnep addigra véget ért. Ehhez hasonló jelenség, ha október 23-át október 24-én ünnepli egy zenekar – ez történt ezúttal. Egy ünnepet vagy az ünnep tényleges naptári napján ülünk meg, vagy annak előestéjén – az utóbbira még közhírt latin kifejezés is használatos: az ünnep *vigiliája*, vagyis virrasztás az ünnep *előtt*. Esetünkben az ötvenhatos forradalmat az előestén, 22-én illón meg lehetett volna ünnepelni, annál is inkább, mivel a *Concerto Budapest azon az estén is koncertezett*, ugyanazon a helyszínen, egy másik műsorral, tehát csak szándék kérdése lett volna megoldani, hogy az előestét szenteljék ötvenhat emlékének, és ne 24-ét. Pár műsorszámot kellett volna felcserélni a 22-i és a 24-i programban (nem is feltétlenül mindet), és ily módon a 22-i koncert máris tökéletesen alkalmassá vált volna a tisztelgésre.

Bárki fontoskodásnak minősítheti az iménti észrevételt a „kicsire nem adunk” szemlélet jegyében (bár éppen a kultúra világában döntőek a látszatra csekély jelentőségű mozzanatok). Az azonban már megmagyarázhatatlan, hogyan kerülhetett egy ötvenhatos emlékkoncert műsorába a zenetörténet egyik *legviccesebb* kompozíciója, Dohnányi Ernő *Változatok egy gyermekdalra* című alkotása (op. 25), ez a sziporkázva mókázó darab, amelyet szerzője deklaráltan „a humor barátainak öröme, mások bosszúságára” írt, s amelynek hallgatása közben az ember gyakran a hangos nevetés ellenállhatatlan kényszerét érzi. Illik a bolondozás, a tréfa egy vérbe fojtott forradalom és szabadságharc emlékéhez, amelynek adatai között közel háromezer halott, húszezer sebesült és kétszáz-ezer emigráns szerepel, s amelyet évekig tartó megtorlás követett kivégzésekkel, bebörtönzöttek és internáltak tízezreivel?

Nem mindegy, mikor ünneplünk, és az sem, hogyan.

A koncerten hallott produkciók minőségéről csak az elismerés hangján számolhat be a kritika. A hangversenyen Dohnányi említett variációsorozatán kívül – amely a bevált nyitány–versenymű–szimfónia programmodellt követve másodikként szólalt meg – bevezetőül Liszt *Hungaria* című szimfonikus költeménye (S. 103), a szünet után pedig Beethoven 3. (*Esz-dúr*, „*Eroica*”) *szimfóniája* (op. 55) hangzott

fel. Vagyis ezúttal *nem* került terítékre Beethoven *Egmont-nyitánya*, s ezt – bár a darab ötvenhat hangzó jelképévé vált – egyetértéssel nyugtázzhatjuk, mivel az évtizedek során már kissé elcsépelletté vált, hogy a forradalom említésekor automatikusan megszólal az *Egmont-nyitány*, és megkönnyebbülés volt most e hagyomány helyett másfelé tájékozódni. Annál is inkább, mivel az a kompozíció, ami ezúttal a Beethoven-nyitány *helyett* indította a koncertet: Liszt *Hungaria* című szimfonikus költeménye (a Beethoven-nyitánnyal ellentétben) nem tartozik a favoritok közé, sőt ritkán megszólaló, de felfedezésre méltó darab, amely ráadásul (Dohnányi e célra bántóan alkalmatlan *Gyermekdal-variációival* ellentétben) tökéletesen illik a forradalmi kontextusba, hiszen a zeneszerző az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukása után néhány esztendővel, 1854-ben fejezte be ezt a művét.

A koncert műsorát alkotó három kompozíció egymásutánja önkéntelenül sugallta egy olyan értelmezés lehetőségét, amely nem mond ellent az ünnepi alkalomnak, ellenkezőleg, gondolatiságában illik hozzá, ugyanakkor mégsem lehetünk biztosak abban, hogy e szempontból is indokolt tudatosságot feltételeznünk a műsorterv mögött. Lehet ugyanis, hogy csak a kegyes véletlen rulettje pörögte ki számunkra a tetszetős üzenetfejtés lehetőségét, amelyről azonban akkor is érdemes beszélni, ha nem átgondolt szerkesztői logika eredménye, hanem „csak” a körülmények gyümölcse. Eszerint a hangverseny a magyarság három lehetséges aspektusáról, illetve a magyarság és Európa viszonyáról szólt. A *Hungariában* egy magyar, Liszt tekint saját népé-

re, a *Változatok egy gyermekdalra* című zongoraversenyben ismét egy magyar, Dohnányi tekint Európára. (A variációsorozat témáját, az *Ah! vous dirai-je, maman* kezdetű – magyarul *Hull a pelyhes, fehér hó* szöveggel ismert – 18. századi dalocskát ugyanis a zeneszerző úgy dolgozza fel, hogy az egyes variációk során az európai zenetörténet távolabbi és közelebbi múltjával, valamint akkori, 1914-es jelenével szembesíti, a legkülönbözőbb európai hangvételek, műfajok, szerkesztésmódok és stílusok vidékeit járva be és azokra reflektálva.) Végül a harmadik mű, Beethoven *Eroica-szimfóniájának* kitüntetett jelentőségű részletében, a finálé verbunkos-variációjában egy vérbeli európai, a *flamand* ősszel rendelkező, *német* földön született, de életének jelentős részét az *osztrák* császárságban leélő Beethoven pillant – a külső szemlélő tárgyilagosságával, de a részlet vonzó karakteréből ítélve rokonszenvvel – „*bajszos barátaira*”, a magyarságra. Vagyis a koncerten megszólalt három mű – akarva-akaratlanul – „a magyarság és Európa” gondolatkört járta be a zene eszközeivel (hangsúlyozva persze, hogy az *Eroicában* csak a finálé egy része magyaros). Mit jelentünk önmagunk számára, mit jelent Európa a magyaroknak, és mit jelentenek a magyarok Európának? Megkerülhetetlen kérdések ezek ma is. Tegyük hozzá: ebből a három műből, köznapian szólva, meglehetősen „jól jövünk ki”, nem kell szégyellnünk magunkat – pedig a magyar történelmen végigtekintve, és nem feledkezve meg a jelenről sem, sokszor volna miért.

Keller András lendületes és karaktergazdag vezénylése arra irányított-

ta a figyelmet, hogy Liszt művében a magyarság erős, délceg, büszke és energikus. Erre utalt az előadás markáns ritmikája, a mű magyaros témavilágának tartása, a hangzás tömörsége és ereje, a karakterek változatossága és a zene plasztikusan élénk táruló, élénk kontrasztrendszer. Mindezek az interpretációs erények egyrészt azt tették világossá, hogy Liszt a mű befejezésének idején, a Bach-korszak sötétjében a *Hungaria* hangjaival a reményt kívánta konzerválni az övénél kevesebb szabadsággal rendelkező, a passzív rezisztencia benutságában élő honfitársai számára, másrészt azt, hogy a liszti szimfonikus költemények korpuszának ez a mellőzött tagja kvalitásos mű, amely méltó arra, hogy gyakrabban szólaltassák meg. A tolmácsolás tehát kétféle vonatkozásban is betöltötte hivatását: érvényes (és 1956-ra is vonatkoztatható) értelmezését kínálta a kompozíciónak, és az értékeit is hitelesen képviselte. Keller András egyébként a szimfonikus költemény megszólaltatása előtt felolvasta Vörösmarty Mihály *Liszt Ferenchez* című ódáját, amely közvetve a *Hungaria* keletkezéstörténetében is ösztönző szerepet játszott.

Várjon Dénes makulátlanul tökéletes technikai kidolgozásban, briliáns virtuozitással, a mű rendkívüli karaktergazdagságát méltó módon feltárva, műfaji és stílári utalásait érzékenyen kidomborítva szólaltatta meg Dohnányi *Változatok egy gyermekdalra* című kompozícióját. Előadása ékesszólóan példázta, milyen az, amikor a muzsikussal úgy szabadítja fel egy alkotás minden energiáját és szenvedélyét – mindazt, amit a zenében *zsigerinek* nevezhetünk –, hogy

eközben az *intellektuális* kontrollt egy pillanatra sem szünetelteti, nem engedve, hogy a tolmácsolás érzelmeinek és indulatainak áradásában megsérüljön a tiszta és áttekinthető finommechanika, kárt szenvedjen a kivitelezés pontossága. Persze az ellenkező oldaláról is szemlélhetjük ugyanezt a jelenséget: a szólista úgy volt mérnökien pontos, hogy közben nem veszett el muzsikálásának spontaneitását, a zenélés tüze. Ez a kettősség a magas rendű zenei interpretációk egyik legizgalmasabb titka, és aki ezt meg tudja valósítani, még egy ráadást is kap ajándékba a körülményektől: a két tényező párhuzamos érvényesülése termékeny belső feszültséget kölcsönöz a produkciónak. Várjon Dénes a hosszú taptot Beethoven *c-moll* („*Pateitikus*”) *szonátájának* (op. 13) lassú tételével köszönte meg.

A forradalom ünnepén kínosan inadekvát *Gyermekdal-variációk* helyett egyébként magától Dohnányitól is lehetett volna más, az alkalomhoz tökéletesen illő művet műsorra tűzni: mind az *1.* (1898), mind a *2.* (1947) *zongoraverseny* komoly, elmélyült alkotás, mindkettő sötét moll hangnemű (az első e-moll, a második h-moll), és mindkettő karaktervilága/kifejezésmódja bővelkedik a drámaiságban, pátoszban – mindkét zene illik tehát egy forradalom évfordulójához. Tegyük hozzá: mindkettő mindmáig mellőzött opus, ezért is lett volna érdemes inkább ezek egyikét választani a *Gyermekdal-variációk* helyett.

A koncert záró számát Keller András abszolút magas rendű olvasatban tárta a közönség elé, pedig nem könnyű Beethoven *3. szimfóniáját*, ezt az ezerszer hallott alkotást

friss és megszólító közvetlenségű előadásban felmutatni. A karmester és a remek formában, mindvégig teljes odaadással játszó Concerto Budapest közös produkciójának titka alighanem az (inkább mindig gyorsabb, mint lassabb) energikus tempóvételekben, a markáns karakterizálásban, a hangsúlyok és a kontrasztok célratörő, drámai hatást szolgáló értelmezésében rejlett. Az *Eroica* a nagy, sorsfordító dimenzióváltás Beethoven szimfóniáinak történetében, többek között azzal is, hogy nemcsak a hangzás válik gazdagabbá, nemcsak a gesztusok súlya nő meg, de a terjedelem is jóval na-

gyobb lesz, mint korábban. Így aztán a mű hiteles tolmácsolásainak egyik tévedhetetlenül működő – és igen egyszerű – jele az, ha a zenehallgató úgy érzi, az epikus lélegzet ellenére repül az idő. Ez most megvalósult: minden pillanatban történt valami érdemleges, amire nem lehetett nem odafigyelni. Csak kapkodtuk a fejünket, ellenállhatatlanul vitte, sodorta magával a zenehallgatót az előadás.

A Concerto Budapest hangversenye, vezényelt **Keller András**, zongorán közreműködött **Várjon Dénes**. Műpa, 2025. október 24. Rendező: Concerto Budapest.

Stuber Andrea

116

Az Istennek se

Amikor egy kiváló színész rendezni kezd, általában elfog az aggodalom: csak nehogy teljesen átálljon. (Noha tudom, nem feltétlenül járnánk rosszul a cserével, mert színészből mindig több a tényleg jó, mint rendezőből.) Keresztes Tamásról gyorsan kiderült, hogy különleges karakter és sokoldalú tehetség. Még meg sem kapta a színészdiplomáját, már megbízta Ascher Tamás, hogy szerezzen zenét Kleist-rendezéséhez a *Katonában*. Keresztes Tamás maga tervezte a díszletet a lassan tíz éve szakadatlan sikerrel futó egyszemélyeséhez, a Bodó Viktor rendezte *Egy örült naplójához*. Mozgáskultúrája alapján az sem meglepő, ha koreográfusnak kéri fel. Omnipotens színházi ember létére viszonylag későn kez-

dett rendezni. De e minőségében is hamar igazolta, hogy nem kell tartani semmitől, sem neki, sem nekünk. Egy-két kis produkcióval indult, mint a 6színben a Bödöcs Tibor alapú *Meg se kínáltak* Thuróczy Szabolcs előadásában és ugyanott Sodró Elizától Janikovszky Éva gyermekkori naplója, a *Kizárólag az utókor számára*. Aztán könnyedén, szakavatottan hozott létre olyan nagyszabású bemutatókat, mint a Budapest Bábszínházban a *Frankenstein* vagy a Vígszínházban a *Pinokkió*. (El tudom képzelni azt a pillanatot, amikor Presser Gábor megtudta – vagy megmondta? –, hogy Keresztes Tamás fogja rendezni az ő új, vígszínházi családi musicaljét, 35 évvel *A padlás* után.)